

FOKUS

SPRÅKLYDSANGER MED OPPGAVER

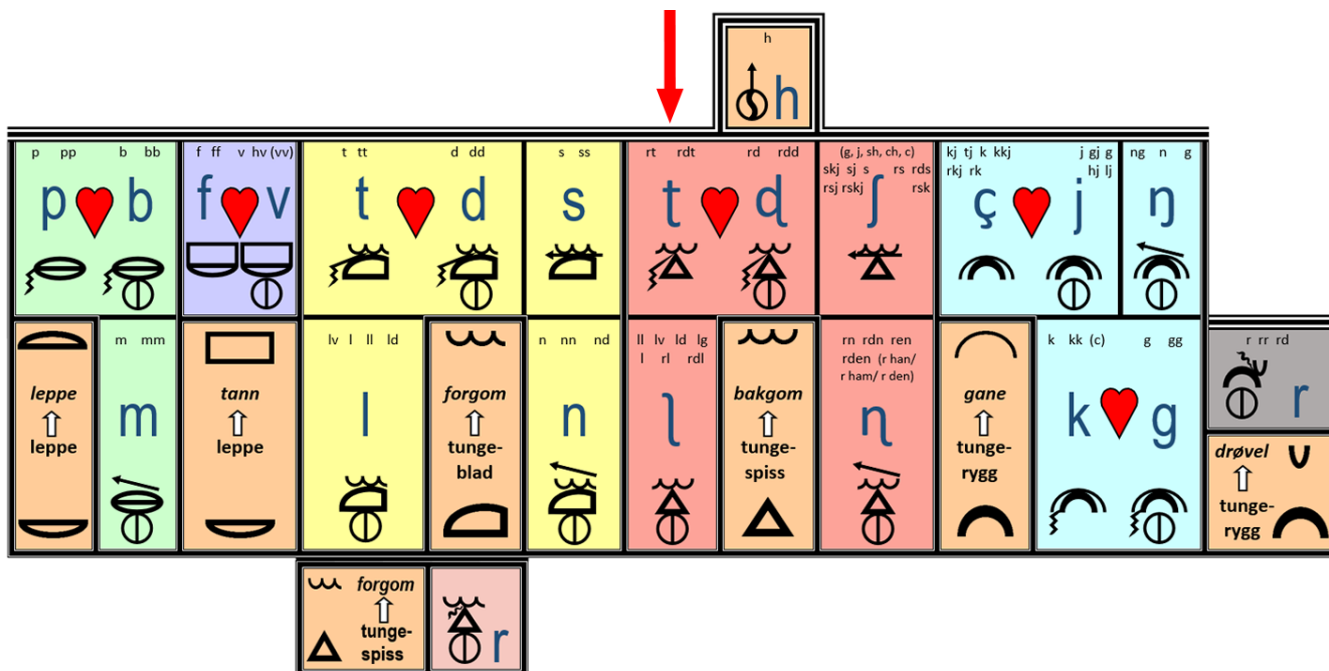
FOKUS B BOKSTAVLØSE LYDER

LESEKURS B LØKKESKRIFT

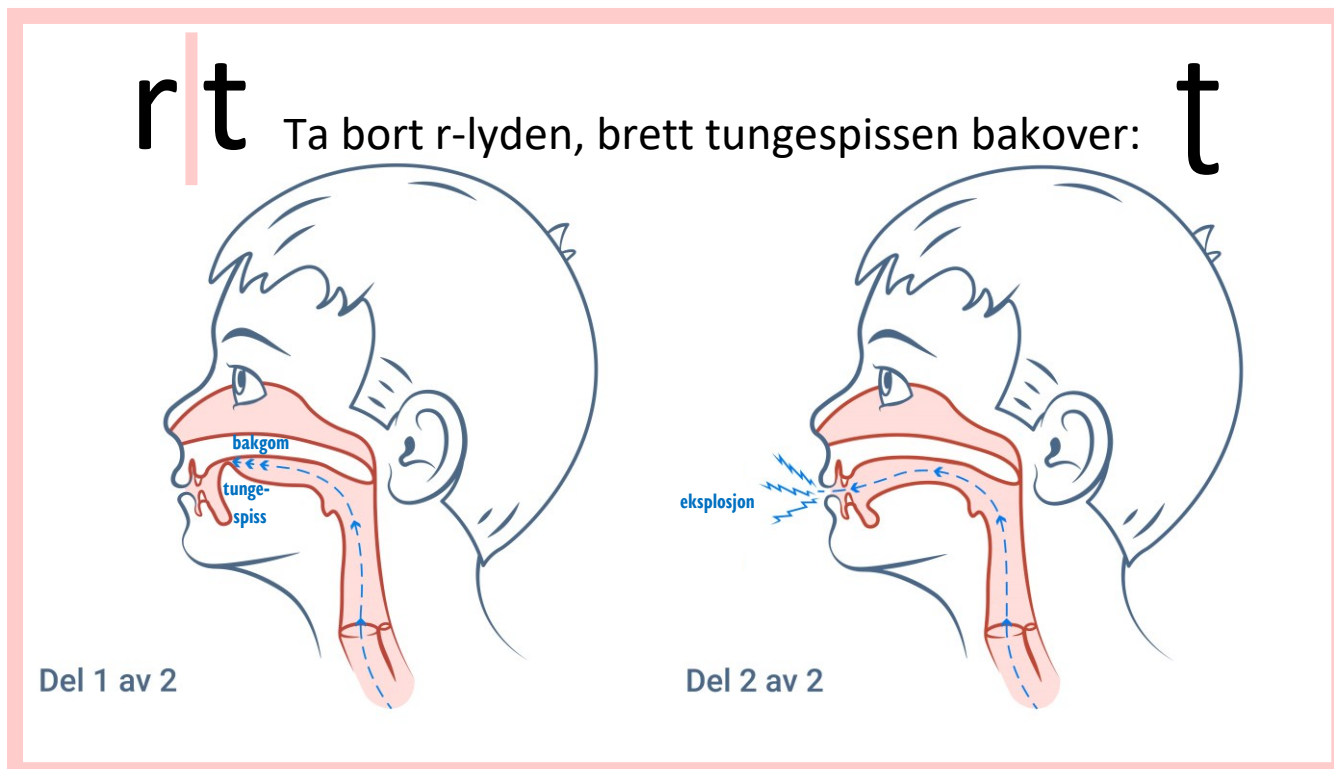
ʃ-lyd med RT og RDT

Toril Karstad

Rosa leilighet: Bakgomlyder, t med rt og rdt

I østlandske, trønderske og nordnorske dialekter sier vi vanligvis ikke r-lyden + t-lyden etter hverandre. R+T blir en ny språklyd, /t/ – som er en tungespiss–bakgom-lyd. Vi presser tungespissen opp mot bakgommen og lar lufta presse på, til vi plutselig slipper opp så lufta farer ut, som en liten eksplosjon. Vi bruker ikke stemmen. Vi kan si at R-en blir stum, og at t-lyden plasseres *lenger* bak. På samme måte er lydskrifttegnet som en t – men *lengre*: ṭ.

Strek under stum bokstav = minus lyd

Forsidebildet er tegnet av Melissa Adéle Popkema.

Fokus er delvis utviklet ved hjelp av Extra-midler. Digitalisering av Fokus talesymbolfont og bilder av artikulasjon er lagd for TKKL av Øyvind Martinsen med midler fra stiftelsen Dam.

Fokus digital læringsressurs (fokus.no) har flere hefter og digitale oppgaver.

t med rt og rdt

t-lyd med rt-vers: sang nr. 37

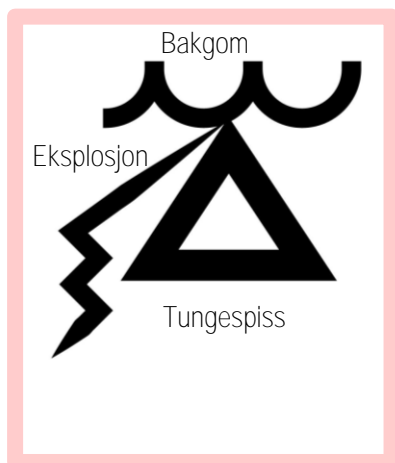
Tekst og melodi: Toril Karstad, vokal: Elisabeth Hognestad, 6.kl.,
komp og opptak: Øyvind Åge Berg, illustrasjoner: Lydia Madeleine Popkema 7.-9. kl.

På Sortland skulle være fest
for Martin, Kurt og Bjarte.
Vi durte fort av sted da vi
fikk Berta til å starte.
Marte leste kartet vårt.
Turen bort til Kurt var kort.
Snart var vi i Gerts vei ti.
Mor Marta var så blid.

Og hun serverte Smarties, te
og fjorten sorter kake.
Det var nok dyrt, ja, det er klart,
når førti skulle smake.
Slik vertinne finnes ei,
ingen furting, hun var grei.
Terter, krem og myrtehjerter
gikk med i en fei!

Talesymbol:

Oppgave 1: Lytt til opptaket,
og prøv å lære sangen.

Oppgave 2: Se på språklydhuset, og finn t.
Si t og kjenn etter uttalen.
Forklar for noen hvordan du
lager lyden med taleorganene.

Oppgave 3: Sett ring rundt alle rt i sangen, og si t.

Oppgave 4: Les sangteksten.

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 5: Finn lyden t skrevet med symbolet rt.

Si lyden mens du tegner ring rundt symbolet (bokstavgruppa).
Tell opp til slutt hvis du har lyst.

bgreifædrtauvmr^ttupaupøeiubystpaumrteivdejæjfv
hrtspg^rtaudgævmir^ttuypaufeirtstpauæjfvhrtspgaud
gtrtkvdauvr^tkøfeioubr^tdvevjæjfvhrtspgaudgtynv^krt
tupaupr^tlkøubystpdr^tspgyaurtbgråkvjyeirttuøpirtub
ysrtaujærtågmertvdie^jfvhrtspgaudtyaubgiråkv^rttup
auplkøfeirtbygme^jæjfvhaubgråkdaurtm^rttuvpaustp
æfvhrtspr^tgauyøeifædauveim^rttupaupøubyr^tstpauvi
rtdeiæ^jfejvhrtaubgrår^tkvyeifædr^tm^rttupaupl^krteio
byr^tstpaurtæågr^tvdie^jpglmæåoedaubygr^mlkøæåirt

Jeg fant _____ stykker.

Oppgave 6a: Skriv t-ord med symbolet t rt.

durte

fort

starte

kart

bort

kort

Oppgave 6b: Skriv t-ord med symbolet t rt.

snart

lært

rart

dyrt

klart

førti

Oppgave 6c: Skriv t-ord med symbolet rt.

nært

bart

furte

port

hjerte

lurt

Oppgave 6d: Skriv t-ord med symbolet rt.

hørt

fart

surt

rørt

vårt

vært

Oppgave 7a: Skriv t-ord med symbolet t rt i løkkeskrift.

durte

fort

starte

kart

bort

kort

Oppgave 7b: Skriv t-ord med symbolet t rt i løkkeskrift.

snart

lært

rart

dyrt

klart

førti

Oppgave 7c: Skriv t-ord med rt i løkkeskrift.

verden

bart

furte

port

hjerter

lurt

Oppgave 7d: Skriv t-ord med rt i løkkeskrift.

nært

fant

surt

rørt

vært

vært

Oppgave 8: Del opp i stavelser og tell språklyder i [t]-lyd med rt-verset.

a) Sett prikk under alle vokaler og strek under diftongene.

Hver prikk eller strek markerer en stavelse.

b) Tegn stavelsebuer under hvert ord.

c) Skriv antall **språklyder**, rett over hvert ord.

Eksempler: Ordet kartet har 6 bokstaver,

men bare 4 språklyder, for rt er [t]-lyd, og den siste t-en er stum.

Ordet furting har 7 bokstaver, men bare 5 språklyder,

for rt er [t]-lyd, og ng er η-lyd.

2 6 5 4 4
På Sortland skulle være fest
for Martin, Kurt og Bjarte.

Vi durte fort av sted da
vi fikk Berta til å starte.

Marte leste kartet vårt.

Turen bort til Kurt var kort.

Snart var vi i Gerts vei ti.

Mor Marta var så blid.

Og hun serverte Smarties, te
og fjorten sorter kake.

Det var nok dyrt, ja, det er
klart, når førti skulle smake.

Slik vertinne finnes ei, ingen
furting, hun var grei. Terter,
krem og myrtehjerter
gikk med i en fei!

Til pedagogen: Vi deler ikke stavelser opp etter vanlige delingsregler, men sørger for at bokstaver som representerer én språklyd, havner i samme gruppe. Siden lærer vi elevene vanlige delingsregler ved bindestrek.

Oppgave 9a: Les ord med rt og lang vokal, og legg bokstavkort.

1

stort
klart
lurt
rart
lært
surt
hørt

Nils Helge Karstad

2

ført
sært
rørt
varte
dyrt
lurte
murte

Dreamstime.com, CCO

3

nært
lurte
lærte
durte
start
smurte
styrte

Lydia Madeleine Popkema, 7.kl.

4

starte
snart
svært
svarte
smart
sturte
flørte

von Blaas, Wikimedia Commons

Oppgave 9b: Les ord med rt og kort vokal, og legg bokstavkort.

1

har vært
vårt
kart
bort
fart
fort
bart

Elise Bentzen, 4.kl.

2

forte
parti
farten
borte
bortest
styrtrik
myrte

Pierre-Joseph Redouté, Rawpixel.com

3

borti
furte
førti
å farte
å styrte
svart
port

Lydia Madeleine Popkema, 9.kl.

4 Lureord!!!

har gjort
hvert eneste
kort
forteller
fortsatt
en hjort
hurtig

Hurtigruta under Sortland bru

I, Blue Elf, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2436517>

Oppgave 10: Fullfør fortellingen.

Ta en titt på bilde 1, side 3. Les innledningen på historien, og fullfør fortellingen. Velg ut minst fire ord fra oppgave 9, og flett dem inn i historien. Lag overskrift.

Martine hadde nettopp fått førerkort. Hun var 18 år. Martine, Sivert, Marte og Liv skulle farte litt rundt i veteranbilen Berta. De startet bilen i en fart og durte ut fra Portveien. Martine styrte, og Marte leste kart, for hun hadde lært om kart på skolen. Sivert lurte på hva det var med gamle Berta. Hun hostet og fjertet og lagde sort røyk. «Hm, dette ser svært mørkt ut!» sa Sivert.

Lysegrå ord er veldig vanlige, mørkegrå ord er vanlige, strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd, feit o har å-lyd.

Oppgave 11: Klipp ut en setning, del opp i ord og pusle! Klipp i bokstaver og pusle sammen. Skriv teksten på konvolutt, og putt brikkene i konvolutten.

På Sortland
skulle være
fest for Martin,
Kurt og Bjarte.
Vi durte
fort av sted
da vi fikk Berta
til å starte.
Marte leste
kartet vårt.

Sgraff29 - CC BY-SA 3.0 *

* <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=31118453> Lars Røed Hansen, Wikimedia Commons

Turen bort
til Kurt var
kort. Snart var
vi i Gerts vei ti.

Mor Marta
var så blid.

Og hun serverte
Smarties, te og

fjorten
sorter
kake.

Phantassus, Wikimedia Commons, public

Det var nok dyrt,
ja, det er klart,
når førti
skulle smake.

Slik vertinne
finnes ei,

ingen furting,
hun var grei.

Terter, krem

Mrs. Beeton, Rawpixel.com

og myrtehjerter
gikk med i en fei!

På Sortland skulle være fest
for Martin, Kurt og Bjarte.
Vi durte fort av sted da vi
fikk Berta til å starte.
Marte leste kartet vårt.
Turen bort til Kurt var kort.
Snart var vi i Gerts vei ti.
Mor Marta var så blid.

Albert Jankowski; Wikimedia Commons public

Og hun serverte Smarties, de
og fjorden sorter kake.
Det var nok dyrt, ja, det er klart,
når førti skulle smake.
Slik vertinne finnes ei,
ingen furting, hun var grei.
Tenter, krem og myrtehjerter
gikk med i en fei!

Oppgave 13: Løs rebusen. Bytt ut talesymboler og store bokstaver med små bokstaver. Les setningen.

NB: To ruter under talesymbolet betyr dobbel konsonant. Dobbelt rute betyr bokstavgruppe.
Alle setninger og navn skal starte med stor bokstav. Sett riktig tegn til slutt.

1

Æ-lyd					Æ-lyd												
Æ	A	Æ	A		E	Æ	Ø	E	Æ	E		E	Æ	E	Æ	.	
					e							e					

2

					Æ-lyd			Å-lyd	Stum G								
Æ	O	Æ	E	Æ		E	Æ	E	Æ	O	G		Ø	Ø	Æ	E	Æ
						e							o	g			

3

Æ-lyd																	
Æ	E	Æ	A	Æ	U	Æ	E	Æ	O	Æ		Æ	U	Æ	.		
	e																

4

Æ	I	Æ	E	Æ	Y	Æ	E	Æ	Æ	Æ	Æ	Æ	A	Æ	.		

5

Æ-lyd	Æ-lyd							Å-lyd	Stum G								
Æ	E	Æ		Æ	Æ	Æ	Æ	A	Æ	O	G		Æ	Æ	Y	Æ	Æ
	e			e													

6

Ø	Å	Æ		Æ	Æ	I	Æ	Æ	A	Æ	E	Æ		Æ	Æ	A	Æ

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit O har å-lyd, feit E har æ-lyd.

Oppgave 14: Fyll inn det som mangler i verset, uten å se etter teksten.

På _____ land skulle være
fest for M _____, K _____
og B _____. Vi d _____
f _____ av sted da vi fikk
B _____ til å s _____.
M _____ leste k _____
v _____. Turen b _____ til
K _____ var k _____.
S _____ var vi i Ge _____
vei 10. Mor M _____ var så
blid. Og hun ser _____
S _____ies, te og f _____en
so _____ kake. Det var nok
d _____, ja, det er k _____,
når f _____ skulle smake. Slik
ve _____ finnes ei, ingen
f _____ing, hun var grei.
Te _____, krem og
m _____hjerter gikk med i en fei!

Foto «myrtehjerter»: Dreamstime.com. Maleri myrtehjerter: Marie Bentzen, 1.kl.

Oppgave 15: Del sangteksten i ord med loddrette linjer.

På|Sortland|skulle|være|fest for
Martin|Kurt og|Bjarte.

Vidurte|fortav|sted|davifikk
Bertatil|å|starte.

Marte|lestekarte|t|vårt.

Turen|borttil|Kurt|varkort.

Snart|var|vii|Gerts|veiti.

Mormart|avars|å|blid|.

Oghunservertes|mar|ties|
te og|fjortens|orter|kake.

De|t|var|nok|dyrt|j|ade|t|er|klart
når|ført|iskulles|make.

Slik|vertin|ne|finn|esei

ingen|fur|ting|hun|vargrei.

Ter|ter|krem og|myrte|h|jerter
gikk|med|ien|fei.

STREK UNDER STUM BOKSTAV = MINUS LYD

Oppgave 16a: Les rim med t-lyd med rt symbolet rt.

Lennart rimer: lurt – durt – surt – smurt – turt – spurt – sturt – skurt – murt

Sivert rimer: barbert – lansert – avansert – spasert – interessert – addert

Bjarte rimer: dressert – balansert – massert – diskutert – parkert – gratulert

Marte rimer: addert – subtrahert – multiplisert – dividert – levert – romstert

Martin rimer: klart – smart – vart – snart – svart – start – spart – bart – art

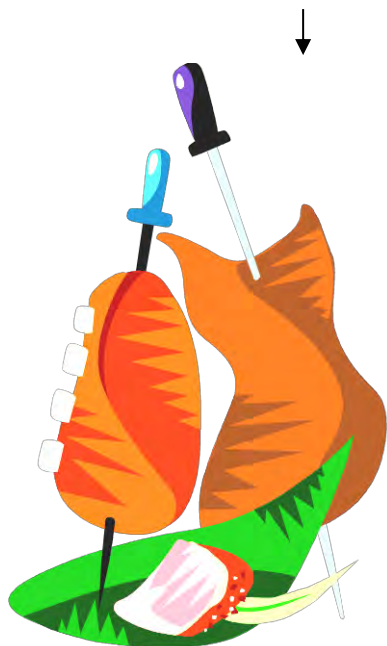
Eilert rimer: durte – lurte – smurte – turte – spurte – sturte – skurte – murte

Gert rimer: starte – smarte – besvarte – varte – klarte – sarte – svarte – Bjarte

Sigvart rimer: dirigert – regjert – polert – reparert – avertert – servert – husert

Marta rimer: reagert – markert – fotografert – håndtert – patruljert – regjert

Artur rimer: hørt – mørt – ført – berørt – snørt – rørt – flørt – forhørt – avslørt

Richard Bartz, Munich Makro Freak - Own work, CC BY-SA 2.5,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2153731>

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd, feit o har å-lyd, feit ei har diftongen ei, feit s har f-lyd.

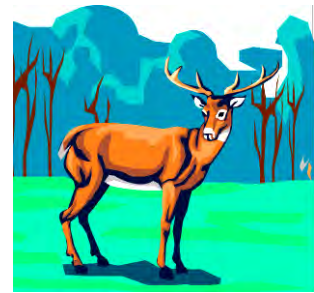
Oppgave 16b: Les rim med t-lyd med rt symbolet rt.

Martine rimer: førti – tørt i – mørkt i

Herbert rimer: forteste – borteste – sorteste

Robert rimer: bort – gjort – fort – lort – avgjort – en hjort

Albert rimer: kart – hardt – bart – fart – værhardt

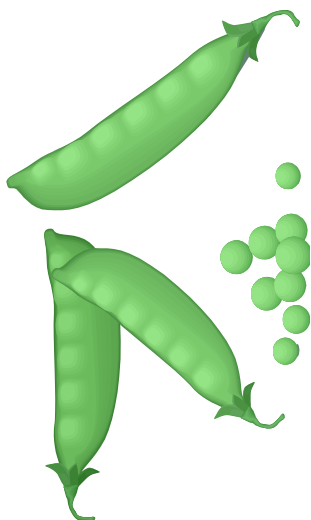
Dreamstime.com

Gjertrud rimer: dertil – hertil – Bertil

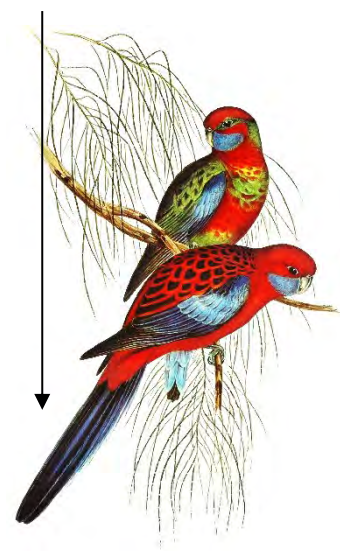
Reinert rimer: vårt – kort – et fort – en sort – en sport

Gert rimer: erter – terter – hjertes – fjertes – verter – smerter – berter – stjertes

Kurt rimer: har vært – ert – tvert – bert – fjert – en vert – stert – sterkt – Albert

Richard Newton, Wikimedia Commons

Elizabeth Gould, Rawpixel.com

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd, feit o har å-lyd.

Oppgave 17: Les enkle ord med rt og diftonger.

1	2	3	4
bart	feil	sörter	bøyde
vei	kart	feit	ei teine
øy	leir	leik	førti
pai	høye	lærte	seile
gaupe	maur	søye	drøy
svart	naut	pauke	sau
tau	røy	føye	port
øye	snau	dyrt	seier
taus	bort	tøyle	sleiv
hai	mjau	feig	sløyfe
durte	løy	meie	sløyd
kai	pløye	tøys	drøye
raus	peis	en vert	flause
vaie	tøy	øyne	en rein
hei	hauk	pause	hørt
gøy	kort	rart	arbeid
flau	tøye	støye	reima
fort	taisilke	bøyle	steile
bøye	meis	røys	fløy
nei	køye	furte	meiser
lurt	sein	veie	røysa
kaie	reis	feire	tøyer
sei	servert	støy	brøyte
høy	gauk	nært	meisen
rørte	nøye	søyle	vært
skau	raute	feile	sverte
bein	vårt	terte	fløyel
starte	seil	føyde	bleie
skai	saus	støyen	trøye
svai	førti	myrte	tvert

Myrte: Pierre-Joseph Redouté, Rawpixel.com

Til pedagogen Ramsene kan leses på skolen eller hjemme, som repetert lesing. Man kan ha ei ramse per dag. De kan også benyttes sammen med bokstav-/bokstavgruppekort. Ved undervisning individuelt og i grupper kan lærer diktere fra ramsene, og elevene skriver ordene med bokstavkort. Ved få elever kan man gi barna ulike ord i eget tempo, noe som hindrer sammenligning og øker effektiviteten. I hel klasse med stasjonsundervisning kan barna på bokstaveskestasjonen diktere hverandre ord to og to eller tre og tre. Etter for eksempel fem ord bytter man rolle, så alle får skrevet. Eleven som dikterer, farger ordet han har diktert, med lys farge eller krysser av. Slik vet gruppa hvor langt de er kommet til neste økt. Ved stum bokstav sier den som dikterer, fra på forhånd.

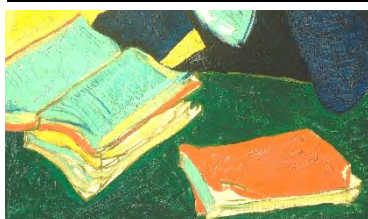
Ekstraoppgave 2: Bøy substantivene i t-lyd med rt-verset.

<i>Ubestemt form entall (en, ei, et)</i>	<i>Bestemt form entall (den, det)</i>	<i>Ubestemt form flertall (flere)</i>	<i>Bestemt form flertall (de)</i>
(en) fest			
	kartet		
	turen		
(en) vei			
te		-----	-----
		sorter	
kake			
(ei) vertinne			
		terter	
krem		-----	-----
		myrtehjerter	

NB: Ordene **te** og **krem** kan ikke bøyes i flertall. Vi kan ikke si flere teer eller flere kremer. Vi må isteden snakke om antall kopper/porsjoner eller mengde (for eksempel en liter).

Ekstraoppgave 3: Bøy verbene i t-lyd med rt-verset.

Å skje <i>Infinitiv</i>	Det skjer nå <i>Presens</i>	Det skjedde <i>Preteritum</i>	Det har skjedd <i>Perfektum</i>	Det hadde skjedd <i>Preteritum perfektum</i>
(å) være				
		durte		
å starte				
		leste		
		var		
		serverte		
		var		
	er			
		skulle		
(å) smake				
	finnes			
		var		
		gikk		

Vincent van Gogh, Rgwpixel.com

Mrs. Beeton, Rgwpixel.com

Ekstraoppgave 4: Les vanskeligere ord med rt og diftonger.

1	2	3	4
vertskap reisverk kaianlegg laurbær høyskuldret seiersrop vertinne støyende vaiende sveitsisk reinlav maurbitt reisevant maiblomst reisebyrå høyfjell bartender meisunge høylåve skinndaug høyrygget tøyrensing fortida seilas peispuster maurbille peiskrok bortgjemt reinjakt hårbøyle fortære søylegang blåveis reisegods	fortelle haugen høyvokst røyskatt underkøye reinlender undertrøye fortelle peisestue reisetid meieri reinsdyr haiene reinbukk høyrøstet martyr høyonn seikaker overkøye høytidelig peishylle seilduk fartøy høyrevridd bautastein seierskrans høysnue dreie seg streike høytrykk bortover brøytebil høydehopp maursluker	artige feilskjær høytørk hauken fortøye reinflokk høyttaler nøysom speilegg høysåte sveitser reinkalv artister reisende peiskos sveitserost veiarbeid øyebryn seiersrus steinrøys skauhogst feiekost reiserute bortføre haifinne høydedrag fløyte seilbåt reiselyst høyrehendt sveitsere høymesse fortvilelse haitann	møysommelig bleieutslett maursyre høyskoler seierspall haukuglereir fløyelsgrøt høyvann reiseleder maidag borttaues skulderreim kaiområde øyestikker maursti seiltur høysommer fortauskant høydeskrekk maurpinnsvin øyevipper seiersfest feiebrett reisemål peispuster bortkommen høydehopper haugevis høytlesning beinflørt høydedrag bortforklare høyspent nøyaktighet

Ekstraoppgave 5: Finn lyden t skrevet med rdt symbolet rdt.
Si lyden mens du tegner ring rundt rdt symbolet (bokstavgruppa).
Tell opp til slutt hvis du har lyst.

bgreifædrdtauvmrddttupaupøeiubystpaumlkrdteivdj
ejæjfvhrdtspgrdtaudgævmrddtuypaufeirdtstpauæjn
vhrdtspgaidigtrdtkvdauvrtdkøfeiøubrtddvevjæjfvhi
rdtspgaidgtynvkrddtlupauprdtkøubystpdrdtspgyau
rdtbgråkvyeirdttuøpirdtubysrdtaujaerdgågmierdtvdij
ejfvhrdtspgaidtyaubgråkvrdttupauplkøfeirdtbyigml
ejæjfvhaubgråkdaurdtmrdttuvpaustpæfvhrdtsprdtg
auyøeifædauveimrdttupaupøubyrditstpauvrtddeiæjf
ejvhrdtaubgrårdtkvyeifoædrdtmjrdttupauplkrdteiøu
bystpaurdtaæågmnrddtdiejpglmæåoedaurdtbygrdt

Jeg fant _____ stykker.

Ekstraoppgave 6a: Skriv t-ord med symbolet rdt (stum d mellom r og t).

hardt

verdt

bordtennis

bordtale

bordtykkelse

bordtelefon

Ekstraoppgave 6b: Skriv t-ord med symbolet rdt (stum d mellom r og t).

fjordtorsk

nordtrønder

nordtysker

ordtak

hardtrampet

jordtak

Ekstraoppgave 7a: Skriv t-ord med rdt i løkkeskrift.

hardt
—

verdt
—

bordtennis
—

bordtale
—

bordtykkelse
—

bordtelefon
—

Ekstraoppgave 7b: Skriv t-ord med rdt i løkkeskrift.

fjordtorsk
—

nordtrønder
—

nordtysker
—

ordtak
—

hardtrampet
—

jordtak
—

Ekstraoppgave 8: Les t-ord med rdt (stum d mellom r og t).

1

hardt
værhardt
verdt
ordtak
nordtrønder
nordtysker
Nordtind
bordtykkelse
bordtale
bordtennis

2

jordtak
jordtrapp
Nord-Trøndelag
Nord-Troms
Nord-Telemark
Nord-Tibet
Nord-Tyskland
Fjordtun
fjordtorsk
bordtelefon

3

hardt ting
hardt tele
hardt type
hardt tirsdag
hardt torsdag
hardt tid
hardt tale
hardt tribune
hardt tur
hardt trampet

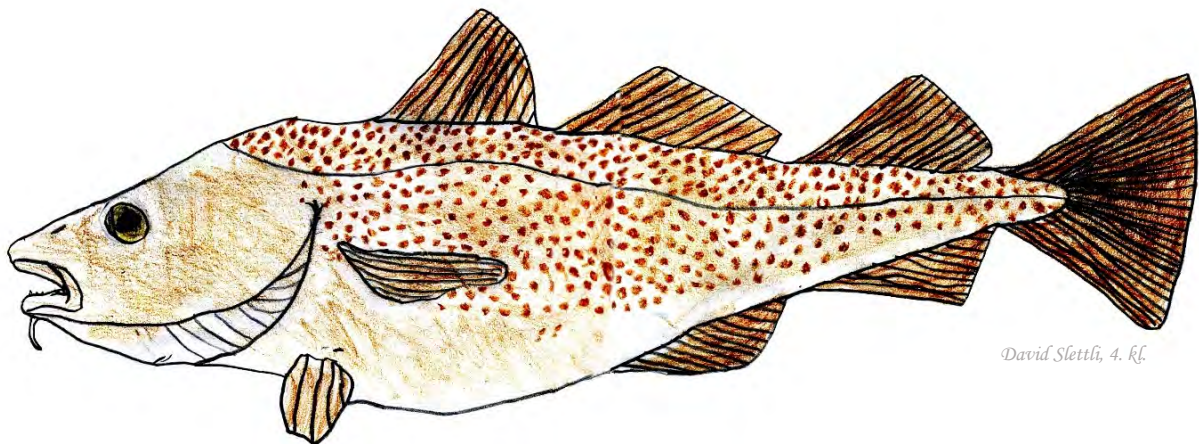

Dreamstime.com, CC0

Theodore Robinson, Wikimedia Commons

Stien er hardt trampet av hestetråkk

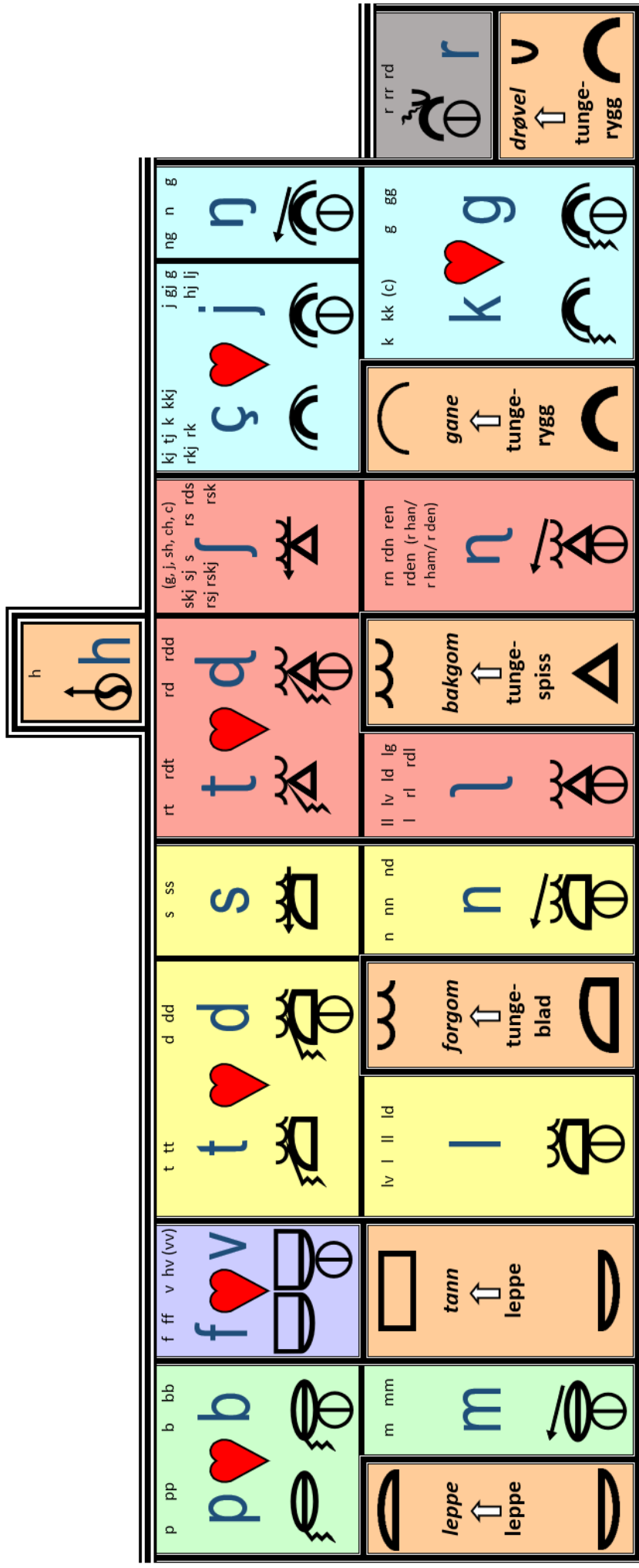
David Sletth, 4. kl.

NB: Ordet fælt uttales gjerne «fæt», med t-lyd. Ordet sterk blir til sterkt og mørk til mørkt foran intetkjønnsord: En sterk hest – et sterkt esel, en mørk skog – et mørkt rom. Her uttaler mange rkt som t-lyd, og k-en blir stum. Les ordene slik: «stæt» og «møt» – men bare hvis du snakker sånn i dialekten din.

Ekstraoppgave 9: Les ord med konsonantforbindelser.

1 -ST1	2 -ST2	3 -ST3	-PT
last	rest	sust	skapt
laste	list	suste	skapte
fast	riste	bryst	ropt
best	test	rusten	ropte
beste	miste	lyst	gapt
fest	teste	høst	gapte
feste	vest	reiste	rapte
hest	niste	løst	tapte
lest	flest	løste	klipte
leste	liste	heiste	løpt
mest	bust	nøste	slipt
nest	sist	søster	støpt
hast	siste	kost	ripte
haste	vist	roste	ropt
kast	bustet	røst	ropte
kaste	pust	beiste	sopte
mast	puste	naust	stupte
pasta	visst	naustet	Egypt
rast	rust	raust	døpt
raste	ruste	dyster	døpte
røst	prest	taust	supte
bast	prester	historie	svøpt
pest	presten	traust	svøpte

Språklydhus på oslomål inkludert skarre-r og bokstavløse lyder

Vokaler: a^{a ad av} e^{e ed et} e² eed i^{i id ig} o^{o u od} u^u y^y æ^{æ e} ø^ø å^{å o}

Diftonger: ei^{ei eg eig} au^{au aug aud au eu} øy^{øy øg øi} ai^{ai ay aj} åi^{åi} oi^{oi}

Fokus © Toril Karstad Kreativ Læring

Hjerte symboliserer stemt/ustemt-par. Døra angir artikulasjonssted, der nedre artikulator er aktiv og derfor nevnes først (leppe mot tann). Bokstaver og bokstavgrupper i liten skrift forteller om språklydens skrivemåter, der stumme bokstaver regnes som del av grafemet.